

## КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

### CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS FOR THE PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Критерії, показники й рівні потрібні для того, щоб зіставити цілі й результат експериментальних досліджень, встановити ступінь відповідності, наближення до заданої моделі формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в Збройних Силах України. Незважаючи на певну умовність, критерії дають змогу передбачити результати з реальними фактичними показниками, визначити, яким чином і з якими витратами можна досягти результату педагогічної дії, здійснювати заходи психологічної профілактики й корекції негативних психологічних станів військовослужбовців, які зумовлюються виконанням завдань службово-бойової та бойової діяльності особового складу, надавати своєчасну психологічну допомогу й проводити психологічну реабілітацію особового складу.

Сформувані в курсантів знання з теоретичних основ повсякденної діяльності військ, підрозділів, високі організаторські здібності щодо підтримання бойової та мобілізаційної готовності частини, підрозділу, організації бойової підготовки й служби військ у підрозділі, частині на рівні, який забезпечує гарантовану реалізацію їхнього бойового потенціалу під час виконання завдань за призначенням. Для перевірки ефективності моделі формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в Збройних Силах України в процесі рольового навчання запропоновано використання таких критеріїв: мотивація, знання теоретичного матеріалу, емоційна стабільність, комунікативність, готовність психолога до військової служби. Зазначені критерії визначають рівень професійної готовності офіцера-психолога Збройних Сил України до виконання свого професійного обов'язку.

Мотиваційний критерій передбачає формування мотивації в курсантів (студентів) до організації професійної діяльності офіцера-психолога; інтересу, спрямованості на організацію діяльності військовослужбовців і прагнення до її вдосконалення

Теоретичний критерій готовності передбачає опанування сукупністю педагогічних, соціально-педагогічних, психологічних та інших спеціальних знань, необхідних у професійній діяльності офіцера-психолога в специфічній професійній сфері; вмінь і навичок інтегрувати теоретичні знання в практичну діяльність офіцера-психолога; особливостей і технологій організації діяльності офіцера-психолога в екстремальних і бойових умовах.

**Ключові слова:** критерії, рівні, показники готовності, майбутні офіцери-психологи,

професійна діяльність військовослужбовців, Збройні Сили України.

Criteria, indicators and levels are necessary in order to compare the objectives and results of experimental research, establish the degree of compliance, approximation to the given model of forming the readiness of future psychologists for professional activity in the Armed Forces of Ukraine. Despite a certain convention, the criteria allow to predict the results with real and actual indicators, determine how and with what costs it is possible to achieve the result of a pedagogical action, implement measures of psychological prevention and corrections of soldiers' negative psychological states that are predetermined by the tasks execution of service-combat and combat activities of personnel, provide timely psychological support and conduct psychological rehabilitation of personnel.

Provide cadets with knowledge of the theoretical foundations of the daily activities of troops, units, high organizational abilities as for maintaining the combat and mobilization readiness of a unit, formation, the organization of combat training and staff service in a unit at a level that ensures the guaranteed implementation of their combat capabilities during assigned tasks execution.

It is proposed to use the following criteria: motivation, knowledge of theoretical material, emotional stability, communication skills, readiness of a psychologist for a military service in order to test the effectiveness of the model of the establishment of the readiness of future psychologists for professional activity in the Armed Forces of Ukraine during role training. Above-mentioned criteria determine the level of professional readiness of an officer-psychologist of the Armed Forces of Ukraine to perform his professional duty.

The motivational criterion provides for the building motivation among cadets (students) as for organization of the professional activities of an officer-psychologist; interest, focus on organizing the activities of soldiers and the desire to improve it.

The theoretical criterion of the readiness provides for mastering a set of pedagogical, socio-pedagogical, psychological and other special knowledge necessary in the professional activity of an officer-psychologist in a specific professional field; skills to integrate theoretical knowledge into the practical activity of an officer-psychologist; features and technology of organizing the activities of an officer-psychologist in extreme and combat situations.

**Key words:** criteria, levels, indicators of readiness, future officers-psychologists, professional activity of soldiers, Armed Forces of Ukraine.

УДК 378:355.14  
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/35.31>

**Юрков А.В.**,  
полковник,  
начальник військового гуманітарно-лінгвістичного факультету  
Військового інституту  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка

**Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями.** Модернізація системи вищої військової освіти України потребує впровадження в освітній процес військових навчальних закладів інноваційних наукових підходів, ефективних форм,

методів і засобів професійної спеціальної військової підготовки майбутніх військових психологів.

Для визначення результативності роботи щодо формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України (далі – ЗСУ) важливе значення має обґрунтування

критеріїв, показників та рівнів готовності офіцерів-психологів ЗСУ до виконання свого професійного обов'язку супроводження службової діяльності військовослужбовців постійного складу, вивчення психологічних характеристик військовослужбовців усіх категорій, соціально-психологічних процесів у військових колективах, у тому числі під час виконання завдань службово-бойової діяльності особового складу, заходів бойової підготовки.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Результати теоретичного дослідження, виконаного на підставі аналізу літературно-наукових джерел та розробок науковців: Ю. Бабанського, О. Василенко, О. Колісника, М. Монахова, Г. Олійник, В. Рижиков, С. Сисоєвої, В. Ягупова та інших, присвячених вивченню суті наукового поняття готовності до професійної діяльності, формування готовності майбутніх офіцерів-психологів ЗСУ до військової служби у Збройних Силах України як динамічного інтегративного особистісного утворення, дозволили виокремити такі її основні структурні компоненти: мотиваційний, теоретичний та діяльнісний.

Вважаємо за доцільне розкрити **не вирішені частини загальної проблеми**, яку досліджують у статті, а саме суть кожного з них з урахування специфіки готовності до військової служби офіцерів-психологів ЗСУ в екстремальних умовах та при веденні бою.

**Формулювання цілей статті (постановка завдання).** Провести науковий аналіз критеріїв, показників та рівнів готовності і провести практичну адаптацію їх щодо формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України на прикладі навчальних дисциплін спеціальної військової підготовки.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Готовність майбутніх офіцерів-психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України розглядається нами як інтегративне утворення особистості офіцера, що має системну організацію, складну, багаторівневу структуру і виступає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення.

Невід'ємним складником технології психологічної роботи є планування. Конкретне, цілеспрямоване планування дозволяє визначити головні напрямки в роботі, забезпечити послідовність і наступність дій усіх суб'єктів і посадових осіб психологічної роботи. У військових частинах ЗСУ розробляються документи, щодо організації та проведення психологічної роботи.

Виявити рівень готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України можливий завдяки критеріальному підходу, який надає змогу ідентифікувати та обґрунтувати експериментальні дані, що були отримані під час проведення педагогічного дослідження.

Згідно з поглядами В. Ягупова критерії визначають зміст і процес навчальної та пізнавальної діяльності курсантів та відповідають за результативність такого процесу [9].

Показник є суміжним поняттям критерію за значенням. Педагогічний словник визначає його як результат або свідчення певного процесу. На противагу цьому поняття критерію є більш всеохоплюючим і може мати кілька показників. Показники є складовими критерію. Це засвідчує дефініція з педагогічного словника, де критерій визначається як принцип оцінки ефективності, а показник як кількісне значення досліджуваної характеристики явища і відбиває тісний взаємозв'язок та взаємозумовленість критеріїв і показників [3].

Бачення Ю. Бабанського щодо терміну «показник», подається у трьох аспектах, а саме як доказ або ознака, як ілюстрована інформація щодо результатів виконання/досягнення певної діяльності або процесу, подія або факт діяльності базуючись на яких ми робимо висновки [1].

Аналіз запропонованих науковцями підходів щодо визначення понять критерій та показник дозволили сформулювати такий висновок: критерій – це характеристика об'єкта дослідження, що повинна мати суттєві ознаки предмета, відображати необхідні ознаки та якості, мають бути стійкими і постійними [6].

Показники – це засоби якісної та кількісної оцінки критеріїв [6].

Психолого-педагогічній літературі поняття «критерій» трактується, як: показник, стандарт, який допомагає оцінити, порівняти педагогічне явище або процес з еталоном (О. Василенко) [2, с. 51]; ознака, оцінка досліджуваного об'єкта, процесу, явища, що визначає рівень його сформованості (С. Сисоєва) [8, с. 99]. Наукова позиція М. Монахова стосовно наукової дефініції «критерій» є сукупністю основних показників, які розкривають норму, вищий рівень розвитку відповідної якості. На думку науковця, показник є конкретним і типовим проявом однієї із суттєвих сторін критерію, за допомогою якого можна дослідити наявність якості та судити про рівень її розвитку [5]. Тому можна стверджувати, що поняття «критерій» за сутністю є більш ширшим, ніж показник і може розкриватися, як через один, так і через цілу систему показників. Важливо те, що від вдалого вибору показника залежить повнота та об'єктивність обраного критерію. У психолого-педагогічній діяльності показник передбачає якісно-оцінну характеристику стану об'єкта, його ознак, характеристик тощо [7]. З метою визначення рівня готовності майбутніх офіцерів-психологів до організації діяльності військовослужбовців у процесі дослідження нами виокремлено такі критерії: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та діялісно-практичний.

До формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України ми відносимо мотиваційний, теоретичний та діяльнісний критерії.

Мотиваційний критерій передбачає формування мотивації у курсантів (студентів) до організації професійної діяльності офіцера-психолога; інтересу, спрямованості на організацію діяльності військовослужбовців та прагнення до її вдосконалення [4].

Теоретичний критерій зумовлюється особливостями соціально значимої діяльності, вимогам освітньо-професійної програми та державного галузевого стандарту освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» спеціальності «Військова психологія», формування військової складової у майбутніх офіцерів-психологів на прикладі програмами навчальних: «Основи військового управління (в тому числі штабні процедури НАТО)», «Управління повсякденною діяльністю підрозділів».

Діяльнісний критерій готовності майбутнього офіцера-психолога до організації професійної діяльності передбачає розвиток у майбутніх офіцерів-психологів рефлексії, здатності до самоаналізу, самокоригування, самореалізації, саморозвиток і самовдосконалення, професійного та особистісного зростання у процесі виконання професійних функцій; наявність творчого потенціалу особистості, комунікативних й організаторських умінь, необхідних для ефективної організації специфічної діяльності [10].

Планування психологічної роботи військової організації здійснюється на основі вказівок і розпоряджень командира військової частини, вищих органів виховної роботи, виходячи з конкретної обстановки. Заходи психологічної роботи розробляються психологом і є складовою частиною (розділом) загального плану виховної роботи (морально-психологічного забезпечення). У планах повинні обов'язково відображатися цілі й завдання психологічної роботи, порядок їх реалізації посадовими особами, основні заходи психологічної роботи й відповідальні за них, а також строки й відмітка про їх виконання.

При плануванні психологічної роботи необхідно враховувати найвідповідальніші періоди в життєдіяльності військових колективів (підрозділів):

- прибуття у військову частину поповнення;
- звільнення військовослужбовців у запас;
- планові навчання й марші;
- заступання особового складу у варту.

При плануванні психологічної роботи у частині доцільно використовувати типові плани роботи офіцера-психолога ЗСУ на тиждень, місяць, рік та типовий план роботи з військовослужбовцями, які віднесено до групи посиленої психологічної уваги.

В окремому підрозділі лінійного батальйону заходи психологічної роботи плануються у відпо-

відному розділі плану виховної роботи з особовим складом підрозділу на місяць.

Для перевірки ефективності моделі формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України в процесі рольового навчання нами запропоновано використання таких критеріїв: мотивація, знання теоретичного матеріалу, емоційна стабільність, комунікативність, готовність психолога до військової служби.

Вище зазначені критерії визначають рівень професійної готовності офіцера-психолога ЗСУ до виконання свого професійного обов'язку.

**Мотивація** – одна з основних психологічних структур надійності діяльності сучасного офіцера-психолога ЗСУ в екстремальних умовах та бойовій обстановці. Позитивна мотивація спрямована на професійну суспільно значущій діяльність у майбутніх офіцерів-психологів ЗСУ виявляється в більшій концентрації уваги на об'єкті діяльності, в прояві глибших відчуттів і стійкіших прагнень до всього того, що пов'язане з професією. Мотивація активізує процеси сприйняття, пам'яті і мислення, в значній мірі визначає формування вольового характеру і розвиток професійних здібностей майбутнього офіцера-психолога під час виконання свого суспільно-значущого обов'язку.

Наявніше проглядається зв'язок взаємовпливу мотиваційної сфери особи офіцера-психолога і характеру його соціально значущої професійної діяльності в системоутворювальному чиннику поведінки людини «мотив – мета». Єднальними елементами цього процесу служать вектори «мотив – мета», «мета – результат» і «результат – мотиваційна сфера». По суті, саме вектор «результат – мотиваційна сфера» реалізує своєрідний зворотний зв'язок між сферами мотивації і діяльності [7].

**Знання теоретичного матеріалу.** Знання предмету це упевнене розуміння предмету, уміння самостійно поводитися та використовувати, розбиратися у теоретичних поняттях щодо організації професійної діяльності військового психолога. Використовувати знання для досягнення поставленої мети: аналізувати та оцінювати небезпечні та шкідливі фактори військової діяльності для особового складу, створювати умови щодо дотримання заходів безпеки в різних ситуаціях службової діяльності та в позаслужбовий час. Обізнаність про практичну складову та специфіку військової служби офіцера-психолога.

Знання — це сукупність даних (у індивіда, суспільства або у системи штучного інтелекту) про світ, що включають інформацію про властивості об'єктів, закономірності процесів і явищ, а також правила використання цієї інформації для ухвалення рішень офіцера-психолога ЗСУ. Правила які включають систему використання причинно-наслідкових зв'язків. Активність отримання знань, тобто поява в базі нових фактів або встановлення

нових зв'язків може стати джерелом змін в ухваленні рішень [10].

Знати, що таке:

- бойова підготовка у підрозділах Збройних Сил України;
- добовий наряд;
- вартова служба;
- суть та практичне значення Збройні Сили України;
- основи бойового застосування механізованих (танкових) підрозділів;
- управлінська діяльність у військовій справі;
- теоретичні основи управління військовими підрозділами на рівні взводу, роти, батальйону.

**Емоційна стабільність** – моделювання практичної ситуацій військового психолога, включена в перелік важливих показників для оцінки формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України. Здатність виконувати свої професійні обов'язки військового-психолога в емоційно насиченому, вірніше емоціогенному полі, можлива тільки за умов цілковитої впевненості офіцера-психолога ЗСУ у своєму професіоналізмі. Такий показник буде визначатися у поєднанні із професійними знаннями, навичками й уміннями грамотного прийняття та реалізації рішень офіцера-психолога ЗСУ в умовах публічності виконання своїх професійних дій при сильному психологічному стресу військовослужбовців із якими повинні проводити психологічну роботу і надавати психологічну підтримку в екстремальних умовах і бойових діях.

**Емоційна стійкість і витривалість** – це контроль над своїм внутрішнім станом, завдяки якому майбутньому офіцеру-психологу ЗСУ вдається опанувати свої негативні емоції та зберігати можливість адекватно та ефективно діяти у екстремальній ситуації. Нами було включено такий критерій як важливий показник оцінки професійної діяльності офіцера-психолога під час виконання своїх професійних соціально значущих обов'язків в екстремальній умовах та бойовій обстановці. Здатність нести ефективно військову службу, яка

пов'язана з використанням зброї, в емоційно насиченому, емоціогенному полі під час психологічного впливу із сторони.

Зазначена риса характеризує емоційну рису особистості, оскільки відповідає за баланс емоційного стану в умовах емоційного напруження та стресових ситуаціях. Така риса допомагає підтримувати оптимальний емоційний стан та психічну активність. Таким чином, емоційну стійкість і витримку ми розглядаємо через призму властивостей індивідуальності сучасного воїна, яка розкривається завдяки продуктивній саморегуляції та створює необхідне підґрунтя для ефективної діяльності майбутнього офіцера-психолога.

**Комунікативність** під час розробки, селекції, прийняття та реалізації рішення військового командира тактичного рівня. Процес прийняття рішення повинен забезпечувати, щоб точна інформація була доступною на відповідних рівнях доведення для прийняття рішення на початковому етапі[4]. Важливою складовою комунікативної компетентності офіцера-психолога є знання комунікативних законів та вміння їх використовувати це не лише комплекс знань, а й внутрішні можливості професійної діяльності офіцера-психолога ЗСУ, зокрема комунікативні інтенції (утримання в пам'яті сказаного та постійна кореляція плину спілкування професійного психолога у військовому колективі), знання особистості співрозмовника, постійна орієнтація в умовах і ситуації спілкування, контроль за процесом спілкування, контроль власної поведінки, емоцій, контроль над посткомунікативними ефектами – це система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікативної дії у певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. Така компетентність передбачає розуміння особистістю мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрацій як своїх власних, так і партнерів зі спілкування, здатність розібратися у групових соціально-психологічних проблемах військовослужбовців, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного порозуміння, освоєння технології та психотехніки спілкування.

Таблиця 1

**Показники оцінювання визначаються за 10-бальною шкалою**

Вербальна оцінка	Бали	Оцінка за національною шкалою
Відмінно з елементами творчості	10	5
відмінно	9	
добре	8	
майже добре	7	4
задовільно	6	
майже задовільно	5	3
недостатньо	4	
	3	
незадовільно	2	-
	1	
Не підлягає оцінюванню	0	-

**Готовність психолога до військової служби.**

Військова підготовка громадян України до військової служби має на меті підготувати для Збройних Сил України беззавітно відданих українському народові, морально стійких, дисциплінованих, високопрофесійних офіцерів, які володіють знаннями, уміннями та навичками, необхідними для успішного вирішення завдань під час проходження служби на первинних офіцерських посадах – стан, що характеризує ступінь готовності членів групи до виконання поставлених завдань.

Методика оцінки практичного заняття за результатами рольової гри зображено в таблиці 1. Оцінки за результатами гри виставляються у 10 бальній шкалі. Дані визначаються та заносяться автоматично до «Відомість рубіжного контролю змістовного модуля».

**Висновки.** Отже, переконливим є той факт, що поняття «показника» значно вужче ніж поняття «критерію», який в свою чергу, ще складається з набору визначених ознак. Тому паралельно цьому з'являється поняття «показник», оскільки вони використовуються як зв'язувальні складові між усіма факторами предмету дослідження.

Ми вважаємо, що одним із важливих показників, щодо перевірки ефективності моделі формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Сил України є мотивація. Багаточисельними дослідженнями встановлено, що мотивація діяльності є побічним продуктом глибших соціальних мотивів. Мотивація слугує чинником досягнення успіху під час виконання бойового завдання офіцера-психолога в інтернаціональних операціях з підтримання миру і безпеки, оскільки відображає рівень професійної готовності офіцера під час виконання спільного завдання та досягнення спільної мети. Також до критеріїв, показників готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України ми відносимо знання теоретичного матеріалу, емоційна стабільність, комунікативність, готовність психолога до військової служби.

**Перспективи подальшого дослідження.**

Проведення науково-практичного аналізу ефективності розроблених критеріїв, показників та рівнів

готовності майбутніх психологів до професійної діяльності у Збройних Силах України на практиці підготовки майбутніх психологів до військової служби в сучасному освітньому процесі вищого військового навчального закладу.

**БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:**

1. Бабанский Ю.К. Избранные труды / сост. М. Ю. Бабанский. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.
2. Василенко О.М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Хмельницький, 2009. 301 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 373 с.
4. Інноваційні педагогічні технології та методики в освітньому процесі військових навчальних закладів провідних країн-членів НАТО і України : колективна моногр. / за заг. ред. д. пед. н. В.С. Рижикова ; Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київ : Науково-дослідний центр Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 320 с.
5. Монахов В.М. Педагогическое проектирование – современный инструментальный дидактический исследований. *Школьные технологии*. 2001. № 5. С. 5–7.
6. Олійник Г.М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до організації освітньо-дозвілєвої діяльності учнів 5–7 класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 «Соціальна педагогіка». Київ, 2015. 273 с.
7. Рижиков В.С. Теорія і практика конструювання цільових моделей (професіограм) та процесу професійної підготовки майбутніх юристів : монографія. Херсон : «Айлант», 2010. 280 с.
8. Сисоєва С.О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Київ. 1997. 532 с.
9. Ягупов В.В. Військова дидактика : навчальний посібник. Київ : «Київський університет». 2000. 400 с.
10. Ryzhykov V. Leadership Abilities of a Military Manager, Professionalism of a Commander as the Guarantee of the Practice of Effective Activity of a Military Organization. *International Journal of Engineering & Technology*. 2018. Vol. 7. No. 4.38 : Special Issue. P. 45–49.